

ЭТНАКУЛЬТУРНЫЯ ЛАКУНАРНЫЯ АДЗІНКІ Ў РАМАНАХ ІВАНА МЕЛЕЖА “ЛЮДЗИ НА БАЛОЦЕ”, “ЗАВЕІ, СНЕЖАНЬ” І ІХ КАРЭЛЯТЫ Ў НЯМЕЦКАЙ МОВЕ

Г. М. Старасціна

(Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі)

У артыкуле разглядаецца этнакультурная лакунарнасць перакладу з беларускай мовы на нямецкую на матэрыяле лексічных і фразеалагічных адзінак з раманаў Івана Мележа і іх карэлятаў у нямецкай мове.

Нацыянальна-культурная адметнасць мовы выяўляецца ў адсутнасці ў гэтай мове слоў і значэнняў, якія выражаны ў іншай мове, г. зн. у лакунах. У якасці галоўных кампанентаў катэгорыі лакунарнасці мэтазгодна вылучаць **лакунарныя адзінкі** і **лакуны** (як іх нулявыя карэляты). Лакунарныя адзінкі, як нацыянальна спецыфічныя элементы культуры, не маюць раўназначнага адпаведніка ў суадноснай мове і фіксуюць тое, што важна для носбітаў адной мовы і не адзначаецца іншымі [5, с. 140]. У сувязі з гэтым лакунарныя адзінкі і лакуны магчыма вылучыць толькі ў межах дадзенай пары моў. “Колькасць лакун і структура іх запаўняльнікаў будзе залежыць ад таго, якія канкрэтна мовы параўноўваюцца” [2, с. 34].

Асаблівую цікавасць уяўляюць этнакультурныя лакунарныя адзінкі мовы арыгінала і іх нулявыя карэляты ў мове перакладу – этнаграфічныя лакуны, якія з’яўляюцца своеасаблівымі лексічнымі “прабеламі”, якія непасрэдна звязаны з пазамоўнай нацыянальнай рэальнасцю, з адрозненнямі этналінгвістычнага і нацыянальна-культурнага плана [4, с. 22]. Найбольшая колькасць этнакультурных лакунарных адзінак выяўляецца сярод найменняў побытавых рэалій, да якіх адносяцца:

1) назвы страў нацыянальнай кухні, напрыклад боршч, кулеш, бабка, капуста-шаткаванка, дранікі, яечня і інш.: – *Ешце бабку!* // “*Essen Sie den Eierkuchen!*” Параўн.: бел. *бабка* (‘страва, прыгатаваная з дранай бульбы’) – ням. *der Eierkuchen* (‘амлет’);

2) найменні адзення і абутку, напрыклад, *кажух, паддзёўка, андарак, жакет, каптан, камізэлька, валёнкі*. Для іх перадачы на нямецкую мову часцей за ўсё выкарыстоўваецца прыбліжаны пераклад: *Ён, як быў, у паддзёўцы, унавакаваных хромавых ботах, скочыў у грязь* // *Im Mantel, in den blankgewichsten Chromlederstiefel sprang er in den Schlamm*. Параўн.: бел. *паддзёўка* (‘кароткі каптан, адрозны і прысабраны ў таліі, падобны да целагрэйкі ці ватоўкі, які пададзяваўся пад верхні кафтан ці паліто’) – ням. *der Mantel* (‘паліто’);

3) назвы народных танцаў і відаў вуснай народнай творчасці, такія як *прынеўкі, барыня*: *Алёша спрытна пабег пальцамі па гузіках на гармоніку, даў барыню*. // *Aljoschas Finger glitten schon flink über die Knöpfe, und er spielte den schnellen Tanz Barynja*. У прыведзеным прыкладзе разам з транслітарацыяй выкарыстаўваецца апісальны пераклад – у кантэксце раскрываецца семантыка лексічнай адзінкі *барыня* (‘хуткі танец’);

4) найменні посуду, прылад працы, пабудоў, напрыклад, *чыгунок, конаўка, цэбар, ражка, кросны, прасніца, ганак, павець, прызба*: – *Усё-такі зробіць, дзетачкі? – казаў у купцы куранёўцаў, што курьлі на прызбе, Зайчык. // “Nun ist es doch soweit, Brüderchen!” sagte Saitschyk zu den Bauern, die auf dem Erdwall eines Bauernhauses saßen.* Лексічная адзінка прызба перакладаецца на нямецкую мову анісальна. Параўн.: бел. прызба (‘земляны невысокі насып уздоўж знадворных сцен хаты’) – ням. *der Erdwall eines Bauernhauses* (‘земляны насып сялянскай хаты’).

Карэлятамі этнакультурных лакунарных адзінак у нямецкай мове з’яўляюцца: простае слова (бел. *біклага* – ням. *der Krug*; таксама: *паддзёўка* – *der Mantel*; *расол* – *die Suppe*; *сенцы* – *die Diele* і інш.); складаны назоўнік, які мае больш чым адну ўтваральную аснову (бел. *покут* – ням. *das Tischende*; таксама: *палаці* – *die Schlafbank*; *куця* – *der Grützbrei*; *ражка* – *der Holzuber*; *цэбар* – *der Futterkübel* і інш.); словазлучэнне, пабудаванае паводле мадэляў «прыметнік + назоўнік у назоўным склоне» (бел. *покут* – ням. *die heilige Ecke*, таксама: *акалом* – *das leere Stroh*, *чыгун* – *der gußeiserne Topf*), «назоўнік + назоўнік» (бел. *пірожнае* – ням. *ein Stück Torte*, таксама: *вугольчык* – *ein Stück Glut*), «назоўнік + назоўнік у давальным склоне з прыназоўнікам» (бел. *прызба* – ням. *der Erdwall von den Häusern*, таксама: *агурочнік* – *die Beeten mit Gurken*, *гарбузнік* – *die Beeten mit Kürbissen*), «назоўнік + назоўнік у родным склоне» (бел. *прызба* – ням. *der Erdwall eines Bauernhauses*, таксама: *прымы* – *das Haus der Schwiegereltern*, *касавіца* і *die Zeit der Heuermte*), «назоўнік + дзеяслоў» (бел. *трыножыць* – ням. *die Hinterbeine fesseln*, таксама: *вячэраць* – *die Abendmahlzeit essen*).

Лакунарнасць можа выяўляцца не толькі на лексічным узроўні, але і на фразеалагічным. Лакунарнымі з’яўляюцца тыя фразеалагічныя адзінкі, якія маюць выразную культурную семантыку, г. зн. нясуць інфармацыю аб нацыянальных каштоўнасцях, традыцыях, менталітэце народа, напрыклад: *Яе [Ганну] асабліва трывожыла тое, што Глушаки сваты былі не абы-якія, ім не так проста даць гарбуз. // Besonders bedrohlich war die Tatsache, daß Hluschaks Brautwerbung Gewicht hatte, man konnte ihnen nicht einfach einen Korb geben.* Абодва фразеалагізмы маюць значэнне ‘адмаўляць таму, хто сватаецца’, аднак лексічная адзінка “гарбуз” перакладаецца на нямецкую мову лексемай “кошык”. Такая замена звязана з рознымі фальклорнымі традыцыямі беларускага і нямецкага народаў. Добра вядомы звычай беларусаў даваць сватам гарбуз у выпадку адмовы жаніхі. У немцаў сімвалам адмовы на прапанову сватоў з’яўляецца кошык. Па словах У.І. Коваля, “негатыўнае ўспрыманне гарбуза звязана з тым, што гэтая расліна (у спелым выглядзе) мае ўнутры парожнюю поласць, г. зн. ён часткова пусты” [1, с. 33]. Кошык таксама з’яўляецца пустым, нічым не запоўненым прадметам. А пустыя рэчы, як вядома, маюць “устойлівыя адмоўныя асацыяцыі” [1, с. 33].

ФА *душа* пры перакладзе на нямецкую мову часта замяняецца кампанентам *сэрца*, напрыклад: *Нават тое, як спакойна сядзела, чакала свайго дачка, таксама вярэдзіла яго душу. // Wie seine Tochter dasaß und ihrem Schicksal entgegenschah, ging ihm zu Herzen.* Параўн.: бел. *вярэдзіць душу* (‘выклікаць неспакой, хваляванне, трывогу’) – ням. *etw. geht j-m zu Herzen* (‘нешта глыбока закранае’). Апазіцыя *душа* / *сэрца* сустракаецца даволі часта і сведчыць аб найбольшай значнасці для носьбітаў беларускай мовы пачуццёвага, духоўнага ўспрыняцця навакольнага свету, а для носьбітаў нямецкай мовы – рацыянальнага [3, с. 88].

Такім чынам, этнакультурныя лакунарныя адзінкі нясуць багатую этнакультурную інфармацыю і з’яўляюцца выразнікамі светапогляду, светаўспрымання і культуры беларускага народа.

Літаратура

1. Коваль, У. І. Чым адукаецца слова : фразеалогія ў павер’ях, абрадах і звычаях / У. І. Коваль. – Мінск : Нар. асвета, 1994. – 48 с.
2. Роўда, І. С. Лексічныя лакуны беларускай мовы / І. С. Роўда // Роднае слова. – 1993. – № 10. – С. 34–38.
3. Старасціна, Г. М. Фразеалагізмы з кампанентам *душа* ў аспекце лакунарнасці (на матэрыяле рамана Івана Мележа “Людзі на балоце” і яго перакладу на нямецкую мову) / Г. М. Старасціна // Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе : материалы IV Междунар. науч.-практ. онлайн-семинара (вебинара), Могилев, 30 марта 2018 г. / ред. совет: Л. Т. Килевая [и др.]. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 87–90.
4. Старасціна, Г. М. Беларуская безэквівалентная лексіка і лакуны ў дачыненні да нямецкай мовы (на матэрыяле раманаў І. Мележа «Людзі на балоце», «Завеі, снежань») / Г. М. Старасціна // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. – 2007. – № 4. – С. 22–25.
5. Старасціна, Г. М. Функцыянальна-стылістычныя лакунарныя адзінкі ў рамана Івана Мележа “Людзі на балоце” і асаблівасці іх элімінацыі ў перакладзе на нямецкую мову / Г. М. Старасціна // Романовские чтения – 13 : сборник статей Международной научной конференции, посвященной 105-летию МГУ имени А. А. Кулешова / под общ. ред. А. С. Мельниковой. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2019. – С. 140–141.